

Obresti dveh tretjin glavnice se porabijo vsako leto za ustanove po 80 K; ena tretjina obresti in slučajni darovi se pa nalagajo za novo ustanovo.

Danes uživajo ustanovo tri učiteljske sirote po 80 K na leto, ki lajšajo kolikor toliko skrbi sebi in ubogim materam vdovam.

4. Jubilejska samopomoč.

Teško, jako teško se prerije učiteljstvo s svojimi nizkimi plačami skozi življenja boj. Gorje pa učiteljstvu, če pride bolezen v družino, in trikrat gorje, če vzame otrokom smrt očeta ali mater. Kolikrat se pripeti, da družina ob smrti učitelja-očeta nima niti za sol, kamoli, da bi plačala pogrebne stroške. Da se v taki hudi stiski in nesreči pride nesrečnežem na pomoč, je ustanovilo učiteljstvo, združeno v „Zavezi avstrijskih jugoslovanskih učiteljskih društev“, l. 1898. v spomin na 50letni vladarski jubilej cesarja Franca Jožefa I. društvo „Jubilejska samopomoč“, ki izplačuje takoj po smrti vsakega družvenika (učitelja, njegove soproge ali učiteljice) dedičem tolikokrat po 2 K, kolikor ima društvo članov.

Pravila za društvo „Jubilejska samopomoč“ je sestavil tovariš Luka Jelenc. Prvi predsednik je bil tovariš Avgust Kleč, ki je pa po enem letu odložil to častno mesto. Njegov naslednik je bil podpisanec, ki pa zaradi premnogih drugih poslov ni mogel več ko dve leti opravljati posle predsednika. Sedanji predsednik je tovariš Fran Ksav. Trošt, nadučitelj na lgu, ki s priznanju mu pridnostjo in požrtvovalnostjo opravlja posel predsednika v splošno zadovoljnost.

Društvo ima nad 200 članov ter nad 10.000 K imetja.

5. Učiteljska hranilnica in posojilnica.

Izprašani učiteljski kandidati nastopi svojo prvo službo navadno praznih rok in praznih žepov. Nabaviti si pa mora obleke in oprave. In kje dobiti denar? Izposoditi si ga mora — če ga dobi — na visoke obresti pri privatnikih ali pa si nabavi potrebne stvari na obroke, kar pa seveda blago zopet podraži. Na ta način zabrede mladi učitelj v dolgove ter izgublja kredit in zaupanje v občini. Je pa še več drugih prilik in neprilik, ki zaradi pomanjkanja denarja izpodjedajo učiteljstvu ugled in mu grene življenje. Taki in enaki razlogi so napotili sedanje voditelje slovenskega učiteljstva, da so ustanovili „Učiteljsko hranilnico in posojilnico“. Prva sta izprožila to misel tovariš E. Gangl in podpisanec, ki sta ob priliki otvoritve hrvaškega učiteljskega konvikta v Zagrebu prešturirala upravo „Hrvaške učiteljske štedne in predumne zadrage“. Ker imenovana dva zaradi preobilnih vsestranskih poslov v učiteljski organizaciji nista imela dovolj časa, da bi izproženo misel o ustanovitvi učiteljske hranilnice in posojilnice čimprej spravila v meso in kri, jima je priskočil na pomoč tovariš ravnatelj zavoda za gluhoneme pokojni Štefan Primožič, ki je izdelal pravila, katera je l. 1903, občni zbor „Društva za zgradbo učiteljskega konvikta“ odobrila. Leta 1904. je začela „Učiteljska hranilnica in posojilnica“ poslovati, ki vrlo napreduje in je velike važnosti in koristi za učiteljstvo.

Prvi predsednik je bil rajni Štefan Primožič, ki je z veliko spretnostjo in navdušenjem vodil ta zavod do svoje preselitve v Dobrepolje. V zgodovini „Učiteljske hranilnice in posojilnice“ ostane Primožičovo ime nepozabno in učiteljstvo mu ohrani blag spomin!

Za Primožičem je prevzel predsedstvo njega namestnik, tovariš Ivan Bernot, ki je znan strokovnjak v hranilničnih in sploh v združnih stvareh. Duša zavoda je pa njen blagajnik, tovariš Alojzij Kecelj. Načelnik nadzorstva je tovariš Fran Galé. Prva dva deleža za to našo prekorsno zadrugo je vplačal pokojni tovariš Josip Traven, ki je bil tudi odbornik zadrage. Zavod vrlo napreduje in je že mnogim učiteljem, učiteljicam in drugim pomagal iz stisk in zadržev, ki bi sicer morebiti prišli v oduševske roke ter zavedli v nesrečo in pogubo sebe in družino, učiteljskemu stanu pa škodovali na ugledu. Zato pa: Učiteljska hranilnica in posojilnica: vivat, floreat, crescat!

Rezervni sklad je narastel na 6000 K, prometa pa ima letos naša hranilnica 250.000 kron. Vsakoletni čisti dobiček je namenjen „Učiteljskemu konviktu“, tako se je sklenilo na ustanovnem zborovanju in zato je oficijalni naslov našega denarnega zavoda: „Hranilnica in posojilnica Učiteljskega konvikta v Ljubljani“.

6. Učiteljska tiskarna.

Misel o učiteljski tiskarni se je porodila v glavi tovariša Engelberta Gangla, ki jo je najprvo razodel podpisancu. Bilo je to tiste dni, ko je praznovala v Ljubljani svojo desetletnico „Zaveza avstrijskih jugoslovanskih učiteljskih društev“ (l. 1898.). — Čakali smo na ugodno priliko, da nam je bilo

mogoče to misel, ki se je splošno odobrvala, uresničiti. Ta prilika se nam je nudila leta 1905., ko je bila na prodaj Kleinova tiskarna. Porabivši to priliko, je sklical tovariš Luka Jelenc v „Narodni dom“ učiteljski shod, na katerem je poročal o pomenu in važnosti „Učiteljske tiskarne“. Jelenčevo izvrstno poročilo je vzelo prisotno učiteljstvo z velikim navdušenjem na znanje ter poverilo učiteljske voditelje, da čimprej ukrejejo vse potrebno, da pridemo do lastne tiskarne.

Pričela so se pogajanja z lastnico Kleinovo tiskarno, vdovo Kleinovo. Stavile so se ponudbe od obeh strani. Trajalo je to do 20. maja 1906. Ta dan se je po tehtnem predurku sklenilo sporazumljenje. To se je zgodilo v posebni sobi pri „Zlati ribi“, kjer so se zbrali predsedniki okrajnih učiteljskih društev in drugi učitelji. Pogodili smo se za ceno 48.000 kron in sicer na polletne obroke.

Poslovati je začela Učiteljska tiskarna dne 1. julija 1906. l. s štirimi stavci. Manjkalo je razne potrebne oprave in manjkalo je črk in raznovrstnih okraskov. Vse to je bilo treba nabaviti. Danes je opremljena tiskarna z vsemi najmodernejšimi tiskarskimi potrebščinami in lahko konkurira z vsako tiskarno.

Dela ima tiskarna, hvala Bogu, vedno dovolj, čeprav ji je sedanji deželni odbor odtegnil svoje tiskovine ter jih oddal v tisk „Katoliški tiskarni“, ki nam je letos začela konkurirati tudi s šolskimi tiskovinami.

Stavcev ima tiskarna danes od 15 do 20, kakor se kaže potreba, in vsega tiskarskega osebja je pa 37, ki zasluži vsak teden od 1000 do 1200 kron.

Izpočetka je bila nastanjena tiskarna v Kleinovi hiši v Stritarjevi ulici, danes ima pa svoje prostore v Gradišču št. 4.

Načelnik upravnega sveta je tovariš Luka Jelenc, ki je tudi sestavil pravila za to našo zadrugo; podnačelnik je tovariš Karel Wider in načelnik nadzorstva je podpisanec.

Ivan Lapajne.

Prvi delež za tiskarno je podpisal in plačal pokojni dobrotnik slovenskega učiteljstva, nadučitelj Josip Traven, ki se je v svoji oporoki tudi spomnil „Učiteljske tiskarne“ in ji volil 2000 kron. Slava mu!

Svoječasni čisti dohodek, ki ga bo donajala „Učiteljska tiskarna“, se bo uporabil v podporo učiteljskim podpornim društvom, institucijam in zavodom.

7. Učiteljska bolniška blagajna.

Uboštvo, ki gospodari v učiteljskih družinah, je že marsikoga iz našega stanu poglano v prezgodnji grob, ker mu je manjkalo ob boleznih potrebe in zdravniške pomoči. Te žalostne razmere so napotile podpisance, da je pri zadnji skupščini naše „Zaveze“ v Mariboru stavil predlog za ustanovitev društva v podporo obolelemu učiteljstvu. Skupščina je predlog soglasno sprejela in poverila podpisancu, tovariša I. Križmana in tovariša A. Gnusa, da sestavijo pravila za to novo podporno učiteljsko društvo, ki naj bo združeno z „Zavezo avstrijskih jugoslovanskih učiteljskih društev“.

Pravila so že sestavljena in se bodo predložila upravnemu odboru naše „Zaveze“ v odobrenje.

Gotovo bo ta naša nova institucija v veliko korist učiteljstvu, ki mu bo ob boleznih v podporo, tolažbo in uteho.

8. Učiteljsko morsko zdravilišče.

Teško, izčrpajoče delovanje učiteljstva je vzrok, da ogromni del učiteljstva umira že v mladih letih na pljučnih boleznih, nervoznosti ali onemoglosti. „Marsikdo izmed nas potrebuje v ozdravljenje svojih dihalnih organov in svojih zrahljanih živcev jasnega

južnega solca in čistega morskega zraka.“ Tako piše „Učit. Tov.“ v 9. številki l. 1.

Baš zaradi teh žalostnih razmer je sešlo „Osrednje društvo učiteljskih jednot na Moravi“ po samopomoči in postavilo na otoku Rabu v Dalmaciji zdravilišče in zavetišče bolnemu učiteljstvu.

Uprava zdravilišča je izročena priznani organizatorici in neumorno delavni kolegiji Steyskalovi. Zaradi posredovanja „Avstrijske slovenske učiteljske zveze“, katere član je tudi „Zaveza avstrijskih jugoslovanskih učiteljskih društev“, se sprejemajo v to zavetišče tudi slovenski učitelji in učiteljice, ki so združeni v naši „Zavezi“.

Stanarina z vso oskrbo je jako nizka. Vsa eventualna vprašanja je naslavljati: Ravnateljica gospodična Marija Steyskalova v Brnu, Falkensteinerova ulica, č. 31 (Morava).

„Zaveza avstrijskih jugoslovanskih učiteljskih društev“ pa deluje na to, da dobi v nji združeno učiteljstvo znižano vstopnino še v nekaterih domačih in avstrijskih kopalniških in zdraviliških.

9. Učiteljska zavarovalnica.

Učiteljske plače so sramotno nizke; zaradi tega so tudi učiteljske pokojnine majhne, ki postanejo še občutnejše pri učiteljskih vdovah in sirotah. Učiteljski stan se rekrutuje večinoma iz ubožnejših slojev, zato so jako redki slučajji, da bi učitelj po svojih starših podedoval kakršnokoli imetje. Skrben učitelj-oče pa vendar teži po tem, da bi na stara leta ne stradal ob svoji pokojnini, zato se v svoji mladosti zavaruje na doživetje.

Zopet drugi hoče pa svoji družini preskrbeti boljše življenje ter se zavaruje tako, da se izplača zavarovana vsota po njegovi smrti njegovi družini.

Tretji učitelj ima hčerko. Dandanes pride deklica brez imetja težko do kruha. Učitelj-oče pa nima denarja. Kaj storiti? Vsakemu svetujem, da svojo hčerko takoj pri rojstvu zavaruje za primerno vsoto do dvajsetega leta.

Kje pa naj se zavaruje učiteljstvo? Svoje zavarovalne banke nimamo; zato pa je stopila „Zaveza avstrijskih jugoslovanskih učiteljskih društev“ v zvezo z banko „Slavija“ ter sklenila z njo posebno pogodbo glede zavarovanj iz učiteljskih družin; banka „Slavija“ plača namreč od vsakega tisočaka zavarovanega kapitala naši „Zavezi“ enkrat za vselej 1 1/4 %, to je 12-50 K. Poleg tega plača banka „Slavija“ naši „Zavezi“ tudi še od vplačanih letnih premij vsako leto 3 %. Zaradi teh ugodnih prilik, ki nam jih nudi banka „Slavija“, je ta banka učiteljska zavarovalnica toliko časa, dokler bo izpolnovala dogovorjene pogoje napram naši „Zavezi“. Vsak učitelj pa, ki zavaruje sebe, ženo ali otroka za kakršnokoli vsoto pri banki „Slaviji“, se blagovoli javiti vodstvu „Zaveze avstrijskih jugoslovanskih učiteljskih društev“.

10. Učiteljska gospodarska zadruga.

Učitelj mora vsak vinar desetkrat preobrniti, preden ga izda. Družinskemu očetu postajajo vsakdanje potrebe vedno večje in s potrebščinami raste tudi draginja. Ni čuda, če gleda, kje bi potreščine za vsakdanje življenje ceneje dobil. Zato se ukvarjajo učiteljski voditelji in organizatorji, združeni v naši „Zavezi“ že nekaj časa z mislijo, da ustanove za učiteljstvo „Učiteljsko gospodarsko zadrugo“, ki bo dobavljala svojim članom vse potrebščine za gospodarstvo, kakor konfekcijsko, manufakturno in špecerijsko blago, vino, poljske pridelke i. t. d. Za zdaj imamo pogodbo s tvrdko Fran Ksav. Souvan, ki prodaja učiteljstvu manufakturno blago za 5% ceneje in poleg tega daruje ta tvrdka od izkupička še 5% za Učiteljski konvikt. Enako pogodbo imamo tudi s tvrdko Gričar & Mejač za konfekcijsko blago, s tvrdkama Čadež in Soklič za klobuke in modno blago. Poljske pridelke, kolonialno in špecerijsko blago, bizeljska, dolenska, istrska, dalmatinska in goriška vina pa dobavlja za učiteljstvo pod posebno ugodnimi pogoji osrednja nakupovalna in prodajalna zadruga „Agro-Merkur“ v Ljubljani.

To je začetek „Učiteljske gospodarske zadrage“, ki jo ob priliki gotovo ustanovimo!

Iz teh desetih točk sestoji učiteljska gospodarska organizacija. Ta naša organizacija je na razpolago vsakemu učitelju in vsaki učiteljici, ki želi dobro sebi in našemu stanu. Lahko smo ponosni na to našo organizacijo, ki je dokaz naše požrtvovalnosti in zavednosti, ki dela čast učiteljskim organizatorjem in sploh učiteljskemu stanu. Kdor more, naj se izkaže s podobnim delom na gospodarskem polju! —

Trajen spomenik si je pa postavil med slovenskim učiteljstvom nadučitelj tovariš Josip Traven, ki je v učiteljske namene zapustil 36.000 kron. Poleg zgoraj nave-

denih legatov je volil Josip Traven še „Slovenskemu deželnemu učiteljskemu društvu“ 5000 kron, „Učiteljskemu društvu za kranjski šolski okraj“ 5000 kron in „Narodni šoli“ 4000 kron.

Josip Traven je bil rojen 1839. l. na Klancu pri Kranju. Svojo prvo službo je nastopil v Ribnici. Odtod je prišel v Naklo pri Kranju, kjer je ostal do svojega vpo-kojenja. Pokoj je vžival v Ljubljani, kjer je dne 30. marca 1906. l. umrl. „Slovensko deželno učiteljsko društvo“ mu je postavilo lep nagroben spomenik, še lepši in trajnejši spomenik si je pa postavil sam s svojim mecenskim darilom slovenskemu učiteljstvu. Opravičeno ga je nazval tovariš E. Gangl „Gavriloviča slovenskega učiteljstva“.

Blag in nepozaben bodi spomin blagemu dobrotniku slovenskega učiteljstva, nadučitelju Josipu Travnu! Jakob Dimnik.

Učiteljice in 50letnica „Tovariševa“.

Dolga doba — pol stoletja! O, koliko je v tem dolgem času zagovarjal, bodril, svetoval, grajal, a tudi hvalil, kar je bilo vredno hvale. Imel je vedno dovolj posla, dovolj gradiva o stanovskih zadevah in težnjah, o političnem in gospodarskem položaju, književnosti in umetnosti, o delovanju učiteljev in društev in o nebroj drugih stvareh. Le o delovanju učiteljic je trdovratno molčal. A zakaj? Ker baš o tem ni imel — žal — kaj poročati. Ali po 50 letih je vendar čas, da pridemo tudi učiteljice z delom na dan! Že davno več ne zadostuje, da storimo svojo dolžnost le v šoli. Ne! Dolžnost nas vabi in kliče tudi izven šole na delo.

V drugi polovici stoletja naj dobi „Učiteljski Tovariš“ tudi koticček za učiteljico, kjer bo poročal o njenem izvenšolskem delovanju.

Stopimo torej iz šolske sobe med narod, pa storimo kaj za njegovo prosveto, za njegovo srečo in blaginjo, za njegov kulturni in ekonomski napredek.

A stopiti med ljudstvo in pogledati njegove pomanjkljivosti ni baš težko, pomagati mu, to je drugo! A ne kaže drugače kot da začnemo, zakaj med narodom našim je veliko dela, ki se ga do sedaj še ni nihče lotil, ampak čaka potrpežljivo, vztrajno in zaupno, da pride učiteljica in ga reši. In kakšno delo je to?

Vse viste slojev je že kolikortoliko prešnil žarek kulture in napredka, za vse so se našla usmiljena in plemenita srca, ki jim na ta ali oni način pomagajo korakati z duhom časa, le nekdo je ostal zapuščen in pozabljen od vseh in to je — naša dobra kmetiška gospodinja. Tu je torej delo, ki čaka pomoči pri učiteljici!

Dandanes se trudijo na vse možne načine, pomagati narodnemu gospodarstvu do višje stopnje. In to po pravici! Saj je edino v tem zasigurana njegova boljša bodočnost. Pa kakor se vidi, trud ne donaja zaželjenih sadov. Zakaj ne? Ker pozabljajo pri tem najvažnejši faktor in ne dajejo „boljši polovici“ gospodarstva nikake hrane, ker popolnoma prezirajo važnost in stališče naše gospodinjice.

S čim so rešili Bolgarsko gospodarstva propada, s čim ji oteli ljudi, ki jih je grabila tužina? Edino s tem, da so dali ženstvu gospodinjice naobrazbe, da so ji dali gospodinjiskih sol!

Težja in važnejša polovica gospodarstva sloni na gospodinjinih ramah. Vendar pa se ji ne daje one naobrazbe, ki bi jo morala imeti v tako važni vlogi. Krog njenega delovanja je mnogo obširnejši nego gospodarjev. Kot mati mora biti predvsem dobra vzgojevalka in skrbna čuvajka nad najdražjim zakladom. Biti pa mora tudi skrbna in pravična gospodarica družini. Njeni oskrbi je izročena vrt, pa tudi hlev z živino in perutnino, zdravje vseh in vsega je na njeni odgovornosti. Težavna naloga, ni ji lahko biti kos! Ker manjka naši kmetiški ženi naobrazbe in pomoči, ne more gospodinjstvo nikakor napredovati, s tem pa zaostaja gospodarstvo, zaostaja napredek.

Izobraževališče naša kmetiška žena nima, zato je dolžnost učiteljic, da ji pristopimo čimprej na pomoč. Kako in s čim?

Srbske učiteljice so za spomin padlih žrtev lepe Bosne in ponosne Hercegovine pristopile k takozvani „kulturni ligi“. Kot članice lige imajo nalogo, da vsaka v svojem kraju deluje za reorganizacijo na ekonomskem in kulturnem polju, osnujejo — ali vsaj sodelujejo pri tem — čitalnice, narodne knjižnice.

Ob nedeljah zbirajo kmetiške žene v svoj krog, kjer jim s pripovedovanjem in s čitanjem izbijajo vsakovrstne vraže iz glave, ki so zlasti tam doli še tako ukoreninjene. Zmožnejše predavajo iz različnih strok, kakor o političnem položaju, o literaturi, o elementarnih pojmih iz higijene itd. To je pač drugače zadoščanje „padlim žrtvam“, kakor so ga izkazale nekatere naše dame

septemberskim žrtvam, ki so si v znak narodne boli pripele žalne trakove na rokav in klobuk in se sveto zarotile bojkotirati za vedno nemške trgovine pa si par dni za tem naročile obleke in klobuke iz dunajskih židovskih trgovin.

Srbkinje pa se morajo, seveda prej same učiti, zakaj nihče ne pade učen iz nebes. Prirejajo razna predavanja in ekskurzije, s tem naobrazujejo sebe, koristijo pa narodu.

Preden moremo kaj koristiti naši gospodinj, se moramo naučiti same vsega. Sole nam niso dale nikake prakse za življenje, pridobiti si jo moramo same. Odlasale pa smo že predolgo, zato ne smemo več čakati. Združimo se vse slovenske učiteljice brez izjeme, kakšnih političnih nazorov in predsodkov smo, pa se združimo v „gospodinjsko ligo“. Potem pa stopimo pred merodajne faktorje in zahtevamo, da se nam vsaj v počitnicah prirejajo gospodinjski in kuharski tečajji s predavanji o dobrih živilih, o ljudski higieni, skratka o vsem, kar je treba vedeti gospodinj. Mislim, da bi nam gospodinjski tečajji koristili več kot nam koristijo n. pr. risarski. Zakaj risanje ne bo rešilo naroda, dobro gospodinjstvo in vzorno kmetijstvo ga bosta pa sigurno!

— a —

K 50letnici „Učit. Tovariša“ z Goriškega.

Redka starost — doživi jo le manjše število ljudi; a še redkejša je prikazen med časopisi, ki izhajajo toliko let, posebe še pri Slovencih, ki smo majhen narod. Da pa je doseglo glasilo našega stanu tako res čestljivo starost, dokazuje več kot potreba takega lista, da je bil ustanovljen od učiteljstva za učiteljstvo in šolstvo, da je ostal vedno zvest svojemu namenu in da je postal glasilo vsega slovenskega učiteljstva ne glede na deželne meje. In to poslednje dejstvo je največ pripomoglo k polstoletnemu življenju lista, ki je zdaj v najlepšem razcvitanju in ki rodi leto za leto lepše sadove.

Nele za Kranjsko in Štajersko, ampak tudi za Primorsko se je ustanovil „Učit. Tov.“; zaraditega se ga je oklenilo vse slovensko učiteljstvo, ki mu je postal glavno stanovsko glasilo.

Rade volje torej podam nekaj svojih misli o našem glasilu ob njega 50letnici; zakaj tudi nam je služilo zvesto in pošteno k razvoju našega šolstva in v obrambo naših stanovskih pravic.

Pred polstoletjem je pričelo izhajati naše glasilo. Da je bilo v začetku šibko, je pač naravno; zakaj bilo je prava slika tedanjemu slovanskemu šolstvu in njega učiteljstvu.

Na Goriškem smo imeli pred polstoletjem kaj malo šol, a še manj zavednih učiteljev. Radoveden bi bil zvedeti, koliko naročnikov je imel pri nas! Še ko je napočila nova doba leta 1869, je bilo pri nas malo upanja za hitri razvoj ljudskega šolstva. Leta 1870. se je v deželnih zborih obravnaval načrt deželnega šolskega zakona, kakršnega je bila predložila državna vlada. Kakšno je bilo razpoloženje slovanskih deželnih poslancev glede ljud. šolstva, kaže dejstvo, da se ni ustanovil deželni šol. zalog, ampak ustanovili so se okrajni zalogi, ki so postali prava šiba za slovenske dele naše dežele.

Slovenski deli dežele so imeli tedaj le majhno število šol in učiteljstva; laški del z glavnim mestom Gorico pa razmeroma precej več. Naši slovenski poslanci niso imeli zaupanja v novi šol. zakon; niso verjeli, da se bodo morale šole širiti tako, da bodo vsolani vsi šolodolžni otroci; niso bili prepričani, da je ljudska šola blagoslov za ljudstvo sploh; najmanj pa so privoščili izobrazbo kmetiškemu ljudstvu; zato pa so ustvarili zlo, ki se še doslej ni moglo odstraniti povsem, t. j. še doslej se ni moglo postaviti namesto okrajnih zalogov deželni šolski zalog. Po štiridesetih letih imamo na Goriškem še vedno nestvor, da morajo posamezni okrajni oskrbovati svoje šolstvo po večini s svojimi dohodki — in z dokladami na izravne davke.

Ta napaka slovenskih deželnih poslancev leta 1870. je povzročila mnogo gorja na vse strani. Največ je moral trpeti — kmet, posestnik, a z njim ljudski učitelj.

V tem trpljenju, v bojih za osvobodjenje iz neznošnih razmer se je izkazal „Učit. Tov.“ kot pravi tovariš nam Goričanom. Da so se razmere kolikortoliko izboljšale, ima „Učit. Tov.“ tudi svoje zasluge, ki jih ne bi smeli nikoli pozabiti.

O tem hočem nekoliko več izpregovoriti, da se oživijo spomini starejših tovarišev; a še več, da bo mlajši naraščaj pojml, kakšne boje smo morali boriti, da smo si priborili to, kar imamo.

Leta 1870. je določil drž. šolski zakon učiteljstvu kot plačo 300, 400, 500, 600 gl., četudi so bile že takrat življenske potreščine pri nas dražje nego v drugih deželah. Ponežje so zakon večkrat izpreminjali, a za

učiteljstvo skoro da poslabševali. Četrstoletja je imel provizorični učitelj le 300 gl. plače. Vseh definitivnih učiteljev je imelo le $\frac{1}{12}$ 600, $\frac{3}{12}$ 500, a $\frac{8}{12}$ le 400 gl. letne plače. $\frac{8}{12}$, t. j. skoro vse moško učiteljstvo, je imelo sramotno nizko plačo letnih 400 gl. Učiteljice pa so imele od te bagatele celo le 80%. Škandal! Boda je prisilila k organizaciji, k ustanovitvam okrajnih učiteljskih društev, ki so se vrgla v boj za izboljšanje nevedrednih razmer.

V početku so se borila učiteljska društva sama za svoj obstoj. Več časa so dremala, kakor bi ne imela življenskih moči v sebi. Prvi neuspehi so skoraj umorili mlade organizacije. Ko pa se je pomnožilo število udov našega stanu z novimi močmi v večjem številu pred 30 leti, je nastopilo tudi novo življenje. Na Štajerskem so bili ustanovili novo glasilo „Popotnik“, ki se ga je oklenilo tudi večje število nas Goričanov in kazalo je nekaj časa, da postane „Popotnik“ glasilo vsega slovenskega učiteljstva. Ko pa se je ustanovila pred 21 leti „Zaveza“ vseh slovenskih učiteljskih društev, je postal „Popotnik“ pedagoški in znanstven list, a „Učit. Tovariš“ učiteljsko-stanovsko-politiški list. Poprej je služil bolj šolstvu, a odslej bolj učiteljstvu. Kot glasilo „Zaveze“ ima posebnih zaslug tudi za Goriško, zakaj smelo trdim, da brez takega glasila bi ne bili še dosegli tega, kar sicer imamo.

Kakor znano, je bil naš boj v različnih časih različen; a ravno tako so bili različni tudi uspehi.

Prvo dobo štejejo, ko se je učiteljsko društvo zadovoljevalo s ponižnimi prošnjami za malenkostno izboljšanje. Ponižne prošnje so imele tudi ponižen uspeh. Zavračale so se leto za leto brez posebnega utemeljevanja, oziroma izpremenil se je zakon, a našemu stanu se ni izboljšalo stanje.

Drugo dobo štejejo, ko smo glasneje in odločneje zahtevali svojih pravic, in sicer v svojih zborovanjih, a tudi že v časopisu: „Učit. Tov.“ in „Popotnik“, kakor tudi v drugih političnih listih, ki so bili kolikor-toliko naklonjeni našemu stanu. Javna borba ni sicer imela pozitivnega uspeha, a vendar deželni zbor ni več tako mirnodušno prehajal na dnevni red o naših prošnjah. Poslanci so začeli iskati izgovorov, zakaj ne uslišijo naših prošelj, četudi priznavajo njih upravičenost. Navadni izgovori so bili: dežela je uboga in doklade za okr. šolske zaloge so že previsoke, da bi se jih dalo še zvišati; ako bi se to zgodilo, bi prišel v propast kmet-davkoplačevalec.

Naš kmet ni bil poseben prijatelj ljudski šoli in učiteljstvu iz raznih vzrokov, ki jih nočem ponavljati; nasprotnik pa je bil vsakemu zvišanju doklad za šolo.

Tedaj je nastopila najnovejša doba v našem boju: doba, kako izboljšati naše stanje brez posebnega zvišanja doklad na izravne davke. Slovenski poslanci so se spomnili na napako, ki so jo zakrivali poslanci leta 1870., ko so ustanovili okrajne, namesto deželnega šolskega zaloge; začeli so boj za poslednjega. Slovenska javnost je bila vsa za deželni šolski zalog; proti temu pa so bili laški poslanci, ker bi potem moralo posebno glavno mesto Gorica mnogo več doprinesati za ljudsko šolstvo. Učiteljstvo se je v tem boju razcepilo. Vse je sicer priznavalo, da se godi Slovencem krivica, ker nimamo deželnega šolskega zaloge; a mnogi, posebno odločnejši borilci, so ostajali pri pravični zahtevi po izboljšanju brez ozira na izgovor — sicer resničen — da ni mogoče izboljšanje brez deželnega šolskega zaloge. Trdili so, da naš stan ni najmanj kriv, da je bil sprejet leta 1870. tak državni šolski zakon; krivi so bili edino slovenski poslanci; njih dolžnost je, napako svojih prednikov popraviti. Ta doba našega boja je bila huda, prehuda! Nastal je boj očit, mož proti možu, masa proti posameznikom našega stanu. V boju proti nam so nastopali očitno poslanci in njih glasila. Takega boja še ni bilo učiteljstvo kje drugod!

In v tem boju, ki so vanj posegali celo predstojniki, v katerem je padalo najhujše sumničenje na prvobojnike, celo z „nihilisti“ se je obmetavalo peščico, ki se ni dala ukloniti; v takem hudem boju je zvesto ostalo glasilo naše — „Učit. Tov.“ Vztrajnost je končno kolikortoliko zmagala s pomočjo glasila našega. Takrat je nastopalo učiteljstvo volilni boj s takim pogumom, s katerim zamore nastopati le oni, ki si je svest več kot pravične stvari, ki se bojuje zanjo. — Med poslanci, ki so bili sicer kompaktni, skoro edini proti našim upravičenim zahtevam, je nastal razpor; razbila se je abstenenca, razbila se je sloga, nastal je razkol.

V vrtincu, ki je nastal, je stala naša zahteva v ospredju, in konec vseh koncev je bil, da se je našel modus vivendi, da nismo sicer dobili deželnega šolskega zaloge, pač pa precejšnji del tega: deželni prispevek okrajnim šolskim zalogom in davščino na pivo za izboljšanje tudi našega gmotnega stanja.

Vem, da sem postal daljši, kakor je morda komu ljubo. Imejte potrpljenje, saj veste, da človek rad izkorišča primerno priliko, da si olajša srce. Rad, jako rad, bi pisal svoje spomine na minule boje bolj podrobno, a pustim to za kako drugo priliko.

Danes so naši boji na Goriškem, ki jim ni para vsaj na Slovenskem, minili. Zdaj se bojuje učiteljstvo širne Avstrije za enakost z državnimi uradniki. Ako se ne doseže tega v doglednem času, se zadovoljimo na Goriškem s sledečimi zahtevami: znižanje službene dobe na 35 let in da se nam bi vštela stanarina v penzijo, da bi nam, ko pojdemo stareji bojovníki v zaslužni pokoj, ne trebalo bivati brez stanovanja — na prostem. Ko to dosežemo, obesimo svoje v trdem boju skrhanu bojno kopje — na klin.

Dragi „Učiteljski Tovariš!“ Ti obhajaš 50letnico trdega boja — jaz pa svojo 50letnico trnjevega življenja. Torej sva dvakratna tovariša. Na zdravje!

Sv. Križ, dne 31. julija 1909, na dan svoje 50letnice.

Peter Medvešek,
nadučitelj.

Feliks Stegnar.

Učiteljstvo in njega prijatelji.

Prijateljstvo! Komu pač ne zadrhti duša in ne vztrepeče srce ob tej blagoslavni besedi! Koliko čuvstev in spominov veselih, a tudi žalostnih se nam ne zbuja ob tem! Veselimo se srčno še živčih dobrih svojih prijateljev, ki so nam ob tolikih prilikah, v stiskah in potrebah verno stali ob strani s svojo pomočjo; a bridko žalujemo po njih, ki jim je omahnila darežljiva njihova roka, ki jim že trohni zlato njihovo prijateljsko srce!

Vsakdo si izkuša pridobiti vernih in zvestih prijateljev, in srečen je, komur je bila pri tej izbihi sreča mila, saj pravijo, da je dober prijatelj več vreden kot gotov denar.

A nele posamezniki, tudi razni stanovi, narodi in države si iščejo prijateljev, dobrih in zanesljivih zaveznikov.

Tudi učiteljstvo si izkuša pridobiti čimveč stanovitih prijateljev, ki bi mu z besedo in dejanjem bili v podporo pri njegovem ne malo težavnem delu — narodovi izobrazbi, a tudi v boju za njegove življenske potrebe. In z veseljem lahko rečemo, da nismo brez njih, četudi nam baš zadnja leta z mnogih strani izkušajo odjesti pri narodu ugled in griljaj kruha. Imamo jih po vseh stanovih in raznih krajih naše domovine, po mestih, trgih in preprostih vaseh, kjer pač deluje učiteljstvo in si zna pridobiti in ohraniti ugled.

Najlepše vidimo to ob raznih podporah pri naši organizaciji sploh, posebno še pri našem nam toliko potrebnem „Učiteljskem konviktu“.

Tu moramo pač pred vsemi imenovati našo belo Ljubljano, ki nam je po svojem vrlem občinskem zastopu in njegovem služnem načelniku županu Iv. Hribarju naklonila dosedaj lepo darilo 5000 K z obljubo, da nam pomore še s stavbiščem ali v denarju, kadar bo naša stavba zagotovljena. Tu imamo tudi največ svojih pokroviteljev, ustanovnikov in podpornikov ter sicer nam iskreno naklonjenih src. Toda kruta morilka — smrt — je neizprosno segala v te vrste in nam poleg mnogih drugih pokosila naše pokrovitelje in ustanovnike: dvornega svetnika in vseučiliškega prof. dr. G. Kreka, veletržca Fr. Kollmana, dvornega svetnika in deželnega šolskega nadzornika Jos. Šumana, župnika prelata Iv. Rozmana in preprosto zasebnico Nežo Bolhovo, ki se nas je še ob svoji skrajni uri spomnila z večjim volilom.

Ljubljani se vredno pridružuje naša Gorenjska s svojo metropolo Kranjem, ki nam s prirejanjem koncertov in ob raznih drugih prilikah pošiljajo lepe vsote. Tudi tu nam je ugrabila smrt naša prva pokrovelja, veleposestnika Petra Mayrja in Karla Florjana ter našega velikega zagovornika, svetovalca in podpornika, notarja Viktorja

Globočnika in njegovega tržiškega rojaka šolskega mecena, inženirja Vilka Pollaka.

Na Dolenjskem se moramo predvsem hvaležno spominjati naših vrljih Krčanov in okolice, ki so nam ob raznih koncertih zložili in poslali mnogo stotakov. Tudi tam smo izgubili zvestega podpornika dr. J. Štrbenca.

Naši vrlji Metličani so postali dvojni pokrovitelji: mestna občina in l. dolenska posojilnica; podpirali pa so nas tudi še ob mnogih drugih prilikah. Žal, da nam je baš v tem letu — 1909 — legel v prerani grob mož, ki je bil glavni provzročitelj ondotnih naših podpor, in najiskrenejši prijatelj šole in učiteljstva, blagi Leopold Gangl.

Hvaležno se moramo tu spominjati tudi neznanke vasice Drage v kočevskem okraju, ki nas je izdatno podpirala, dokler so nas učiteljeval naš tov. B. Andoljšek in županov vrlji in narodno neustrašeni posestnik in trgovec Pavel Turk. Po njiju odhodu je zapadla kočevskim nasprotnikom v roke.

A tudi naša kršna Notranjska s svojim novim mestom Postojno nas ni pozabila in nas večkrat podprla s kakim koncertom, veselico in drugimi zbirkami.

In naši prijatelji na Štajerskem in Primorskem, koliko lepih stotakov so zbrali in nam jih poslali za naš dom; kako so nas z odprtimi rokami in iskrenim srcem sprejeli vsakokrat, kadarkoli in kjerkoli smo zborovali na njihovih tleh. Slava vrlim bratom in sestram v Primorju in na Štajerskem! Njih dela kažejo, da umevajo vseučiteljski pomen našega doma! Vedno naprej, vedno navzgor!

In kdo bi naštel vse te občine, posojilnice, kraje, društva in posameznike, ki so nam ves čas tako vztrajno in darežljivo ob strani stali pri vseh naših namerah; saj jih je na tisoče in tisoče! Rečemo le: Čast in slava spominu vseh naših blagopokojnih prijateljev in podpornikov! Še živčim pa: Srčna in iskrena Vam zahvala za vse! Ostanite nam zvesti tudi v bodoče! Učiteljstvo se Vam odsluži — z delom za narodno kulturo! — J. R.

Nekaj spominov.

Donesek k razvoju „Učit. Tovariša“.

Bilo je leta 1891. Imel sem tedaj v žepu zrelostno izpričevalo, a v srcu nebroj načrtov, smelih in ponižnih, kakor se spodobu devetnajstletnemu mladeniču, ki zapusti ljubljansko c. kr. učiteljske Resnici na ljubo moram zapisati, da smo imeli takratni učiteljski-maturantje še dokaj zdrave nazore o učiteljskem stanu in da smo imeli še dokaj pregleda o stanovskem gibanju vkljub patriarhalnim razmeram, ki so takrat vladale na ljubljanskem učiteljsku in so veljale pri vzgoji učiteljskih in učiteljskih, teh bodočih pionirjev slovenskega naroda!

S tovarišem V. sva si bila posebna prijatelja, enih misli, enakih nazorov. Po maturi sva predsedala cele popoldneve pod Tivoljem ter kovala vse mogoče načrte in zarote. Oba sva bila nekaka rojena nezadovoljneža, in to je bil vzrok, da sva skovala v potu svojega obraza „strašanski“ dopis, kjer sva z mladeniškim navdušenjem padla po „Učit. Tovarišu“, češ, „Učit. Tovariš“ je slab zagovornik učiteljstva itd. — Dopis je zagledal beli dan v „Slov. Narodu“ št. 188.

In zadel sva v živo. Tedanji urednik, pokojni A. Žumer, je odgovoril na ta dopis takoj že v 17. št. „Učit. Tovariša“ z dne 1. kimovca l. 1891. v spisu „Pro domo“ precej obširno. Iz spisa navajam le najznačilnejše odlomke, in sicer: „Mogoče, pravimo mogoče, da je imel „Slov. Naroda“ dopisnik dober namen, da bi vse slovensko učiteljstvo zbujal k bolj skupnemu delovanju, ali svoj najbližji namen on prav jasno pove: „Blagohotni bralec je mogoče spoznal, kaj hoče pisec s tem, namreč, da imamo dva učiteljska lista.“ — V prvi vrsti stojimo na podstavi šolskih zakonov. Primerjajoč stanje našega šolstva z onim drugih avstrijskih narodov, smo spoznali, da smo v mnogih stvareh še v povojih in je torej treba graditi od spodaj gori ter s temeljem pričeti. Takega zadržaja so torej sedaj večinoma naše razprave, da za zgradbo dobimo dober temelj. Po tem potu hočemo počasi, pa varno napredovati in bodemo tudi enkrat prišli do psiholoških in znanstvenih prav, sedaj še nimamo pravega temelja za to, v zrak pa nočemo zidati.“ — Sklepno pravi urednik: „Ni dosti, da razpor pri nas v političnem in socialnem življenju sedaj že postaja neznošen, g. pisec ga hoče tudi na pedagoško polje prenesti, kjer imamo toliko potrebnega dela, da bi vsak delavec moral imeti podvojenih močij. To je njegova zasluga!“

Tak odgovor me je naravnost preseñetil, a mojega tovariša pa razljutil tako, da je sklenil ves „prepir“ prepustiti usodi. Zaraditega sem si mislil: Ako si rekel a, reci še b! In sklenil sem takrat, dobojevati boj, ki sva ga pričela s tovarišem V., do skrajnosti.